19.10.2020

Eduskunnan kunta- ja terveysjaosto

HE 146/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin (Eksote) asiantuntijalausunto

Tilannekatsaus covid-19 koronaepidemian vaikutuksista lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä kriisin jälkihoito. Lastensuojelun tilanne.

Vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin

Koronapandemian aiheuttamien toimenpiteiden jäljet näkyivät lähinnä koulunkäynnissä. Kaikki lapset eivät pystyneet hyödyntämään etäopetusta ja paluu kouluun syksyllä oli hankalaa. Haasteet etäopetuksessa liittyvät sekä lasten että vanhempien tilanteeseen, kaikki vanhemmat eivät omien haasteidensa takia pystyneet tukemaan nuorta eikä nuori itse ollut motivoitunut opiskeluun. Usein näillä nuorilla oli ollut haasteita koulunkäynnissä jo ennen pandemiaa, joka vain pahensi tilannetta. Osa vanhemmista ahdistui ja väsyi, kun lapset eivät olleet päiväkodissa eivätkä koulussa ja perheen arki pyöri vain kotona.

Osalla haaste liittyi myös etäkoulun toteutukseen ja sisältöön. Osa lapsista ja nuorista puolestaan pystyi keskittymään etäopetuksessa opetukseen aiempaa paremmin, koska kaverisuhteiden tai koulun työrauhan ongelmat eivät häirinneet. Paluu lähiopetukseen on osalle ollut hankalaa ja nyt esiintyy ahdistuneisuutta ja pelkoa siitä, voidaanko lähiopetuksessa jatkaa. Myös koulupoissaolojen seuranta vaikeutui. Yksilöllisen tuen tarve on kasvanut. Toisella asteella nimenomaan ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoiden palvelujen tarve lisääntyi.

Paluu lähiopetukseen on lisännyt yhteisöllisen tuen tarvetta työrauhan ja kaverisuhteiden ongelmien takia. Monet perheet menettivät isovanhempiensa tuen ikäihmisten tapaamisrajoitusten vuoksi. Perheitä kuormittivat ja kuormittaa edelleen heidän taloudellisen tilanteensa heikentyminen lomautusten vuoksi. Odottavat äidit olivat ahdistuneita, koska isän/ tukihenkilön synnytyksessä mukanaoloa rajoitettiin. Oli pettymystä, koska perhejuhlia ei voinut pitää. Isovanhempien/ sukulaisten/ ystävien tuki puuttui nuorilta perheiltä. Pariskunnat olivat ahdistuneita, koska lapsettomuushoitoihin ei päässyt. Perhevalmennuksia ei voitu toteuttaa ryhmissä. Asiakkaiden ärtymys on lisääntynyt, koska tilanne on pitkittynyt.

Ilman tarkempaa tutkimusta ja analyysiä on vaikea ottaa kantaa suoraan pandemian vaikutuksiin. Näyttäisi kuitenkin siltä, että koronapandemian haasteet hankaloittivat eniten niiden perheiden arkea, joilla oli haasteita jo ennen pandemiaa tai joilla oli uuteen elämäntilanteeseen sopeutumisen vaihe.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri
Kirjaamo
Valto Käkelän katu 3
53130 Lappeenranta

Vaihde 05 352 000
Faksi 05 352 7800
etunimi.sukunimi@eksote.fi
www.eksote.fi

Y-tunnus 0725937-3

Vaikutukset palvelujen käyttöön, saatavuuteen ja järjestämiseen

Etäopetuksen aikana kaikilla kouluilla ei voinut fyysisesti työskennellä. Terveydenhoitajia jouduttiin siirtämään uusien perustettujen infektiovastaanottojen tueksi. He olivat kuitenkin myös koululaisten ja opettajien tavoitettavissa. Koska kiireetön hoito ajettiin keväällä joksikin aikaa alas koko Eksoten alueella, jouduttiin terveystarkastuksia siirtämään myöhemmäksi. Neuvoloissa ja muilla vastaanotoilla myös perheet peruuttivat aikoja ja tekevät osin niin edelleenkin. Vastaanottoja hoidettiin pääsääntöisesti puhelimella ja videovastaanotoilla, mutta tarvittaessa myös lähivastaanottoina ja kotikäynnein. Myös psykologien yksilötutkimuksia jouduttiin siirtämään. Terveystarkastusten ja tutkimusten viivettä korjataan nyt määräaikaisen henkilöstön palkkaamisen ja ostopalvelujen turvin. Osa viiveestä saatiin kurottua kiinni kesän aikana.

Palvelujen järjestämistä vaikeuttaa edelleen henkilöstön sairauspoissaolot. Ohjeen mukaisesti jäädään pois vähäisillä oireilla. Osaavien sijaisten saatavuus on haastavaa tällä hetkellä lähes kaikissa ammattikunnissa.

Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa vastaanotot toteutettiin yksilöllisesti, kunkin tarpeen mukaisesti, osa myös lähivastaanottoina. Ryhmätoimintoihin jouduttiin miettimään korvaavia vaihtoehtoja. Videovastaanotot ja videovälitteiset verkostoneuvottelut onnistuivat pääsääntöisesti hyvin.

Lähetteiden määrässä on ollut kuukausikohtaista vaihtelua.

Saapuneet lähetteet kuluvana vuonna

Yksikkö	2020/01	2020/02	2020/03	2020/04	2020/05	2020/06	2020/07	2020/08	2020/09	Yhteensä
CLBSP Lasten mielenterveyspalvelut/Imatra	6	5	5	2	1	4	3	7	4	**37**
CLPSP Lastenpsykiatrian poliklinikka	20	14	15	9	10	18	13	9	21	**129**
CNPSB Nuorten mielenterveyspalvelut/Imatra	10	10	6	8	9	5	6	4	11	**69**
CNPSO Nuorisopsykiatrian osasto	1			3	4					**8**
CNPSO Nuorisopsykiatrian viikko-osasto						1	1	1	2	**5**
CNPSP Nuorisopsykiatrian pkl	29	30	20	16	19	17	20	15	30	**196**
Yhteensä	**66**	**59**	**46**	**38**	**43**	**45**	**43**	**36**	**68**	**444**

Yleistä psykososiaalista tukea lisättiin laajentamalla psykologien puhelinpalvelua ja vahvistamalla sosiaali- ja kriisipäivystystä. Myös tiedotusta palvelujen saatavuuteen ja koronatilanteen mahdollisesti aiheuttamiin tunteisiin lisättiin. Lisätuen käyttö oli kuitenkin vähäistä. Muuttuvat koronaohjeistukset kuormittivat ja kuorimittavat edelleen kouluyhteisöä ja työyksiköitä.

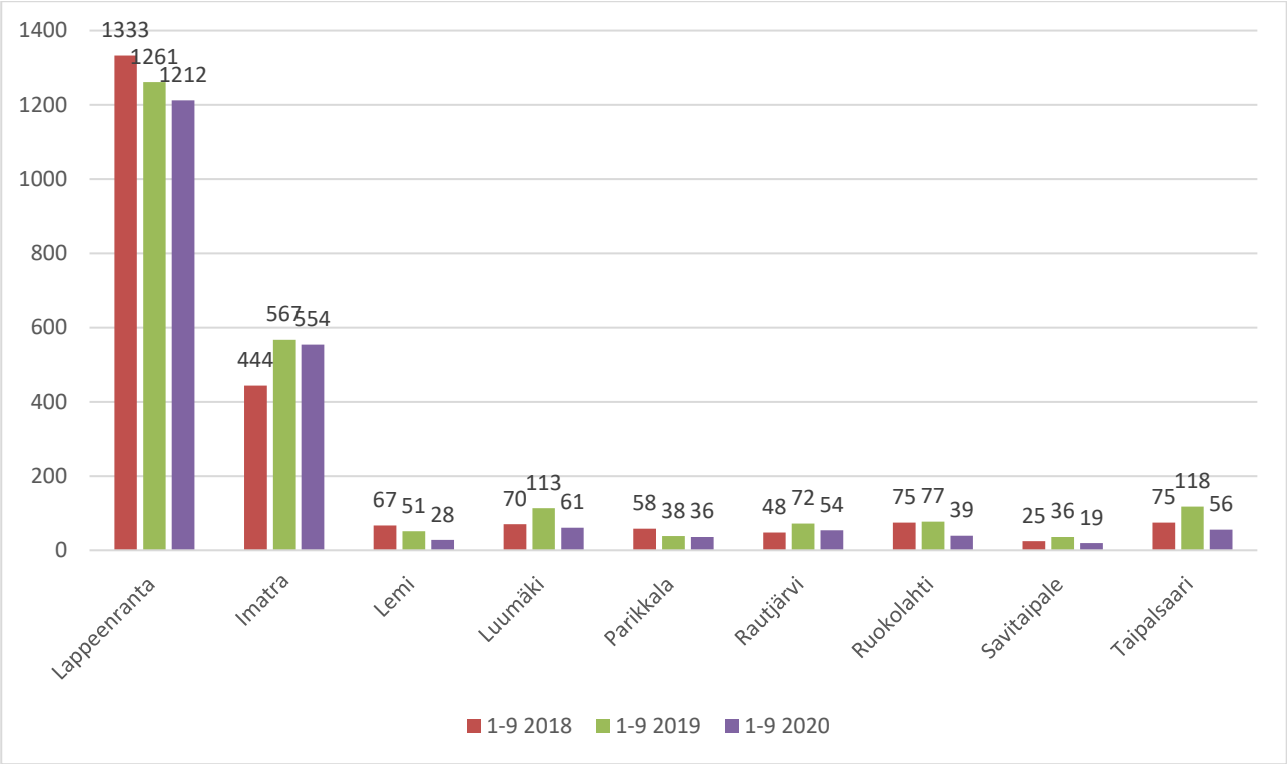
Vaikka haasteet perheissä näkyivät selvästi perhetyössä, tilastojen mukaan kuitenkin sosiaalihuoltolain mukaiset ilmoitukset eivät merkittävästi lisääntyneet verrattuna vastaavaan ajankohtaan vuonna 2019 ja uusia asiakkuuksia aloitettiin vähemmän. Tilastot eivät anna täysin vertailukelpoista tietoa, koska työtapamme ovat muuttuneet ja koronapandemian takia osa perhetyöntekijöistä siirtyi tilapäisesti muihin tehtäviin.

Leikki-ikäisten terveystarkastuksia jäi tekemättä koronan johdosta ja on edelleen osittain tekemättä puolen vuoden ajalta. Aikoja jouduttiin perumaan Eksoten toimesta, mutta myös asiakkaat peruivat/peruvat, koska pelkäsivät/pelkäävät tulla vastaanotolle. Rokotuskattavuus kärsi, koska neuvolakäyntejä jäi väliin. Lasten- ja nuorisopsykiatrian lähetteissä näkyi pientä vaihtelua eri kuukausina.

Lastensuojelun tilanne

Etelä-Karjalan sosiaali-ja terveyspiirin (Eksote) lastensuojelupalvelut ovat toimineet normaalisti covid-19 aikana. Lastensuojeluasiakkaiden asiakaskontaktit ovat tapahtuneet pääosin vastaanottokäynteinä mutta myös etäkontakteja on toteutettu asiakkaan toiveesta. Lastensuojeluilmoitukset on käsitelty ja palvelutarpeen arvioinnit toteutettu säädetyssä viimeistään kolmen kuukauden ajassa vireille tulosta. Kiireellistä apua tarvitsevia pystytään auttamaan jo saman päivän aikana.

Lastensuojeluilmoitusten määrässä ei ole havaittu merkittävää kasvua edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna (taulukko lastensuojeluilmoitusten määrät Eksote 2018-2020).

Lastensuojelussa pelättiin perheiden kotonaolon lisäävän avun tarvetta, mutta pelko ei toteutunut ainakaan epidemiatilanteen alkuvaiheessa. Korona-aika ei ole tuonut tilastoissa näkyvää muutosta ilmoituksiin ainakaan toistaiseksi. Opetustoimesta ei ole tullut ilmoituksia aiempaa enemmän, joten koulunkäynti kotona ei ole myöskään näkynyt ilmoitusten määrän kasvuna.

Lastensuojeluilmoitukseen johtavina suurimpina syinä ovat edelleen vanhempien päihteiden käyttö, väkivalta perheessä, lapsen/nuoren omaa päihteidenkäyttö ja itsetuhoisuus sekä vanhemman psyykkinen terveydentila. Perheväkivalta ja huoltoriidat näkyvät jonkin verran ilmoituksissa. Pieniin vauvoihin ja lapsiin kohdistuneet lastensuojeluilmoitukset ovat jonkin verran lisääntyneet. Määrällisesti tämä kohdejoukko on pieni, mutta kesän ja syksyn aikana näitä ilmoituksia on tullut Etelä-Karjalan alueelle kuitenkin hieman tavanomaista

enemmän. Sitä, onko vallitsevalla koronaepidemialla ollut vaikutusta tähän tilanteeseen, ei pystytä vahvistamaan.

Turvakotityön osalta havaittavissa oli keväällä 2020, että turvakodilla ei ollut asiakkaita yhteiskunnan ”mentyä kiinni". Koronaepidemiatilanteen alkuvaiheessa perheväkivaltaa kokeneet asiakkaat eivät uskaltaneet hakeutua turvakotipalveluiden piiriin. Tilanne on muuttunut syksyllä 2020 ja turvakotityölle on ollut tarvetta ja turvakoti on ollut ajoittain myös täynnä.

Sosiaali- ja kriisipäivystyksen toiminnassa ei ole havaittu koronalla olevan selkeää vaikutusta tehtäviin ja perheiden hyvinvointiin.

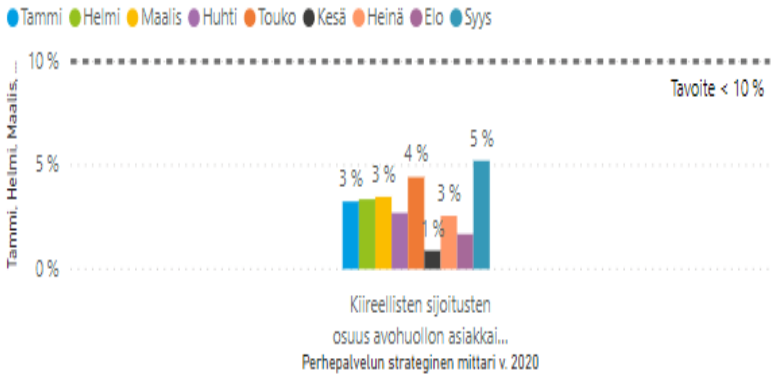
Huolto- ja tapaamisriitojen liittyvissä asioissa vanhemmat ovat tiedustelleet, miten lapsen ja vanhemman tapaamiset voidaan toteuttaa koronan vuoksi turvallisesti, etenkin siinä vaiheessa, kun Uusimaa oli suljettuna.

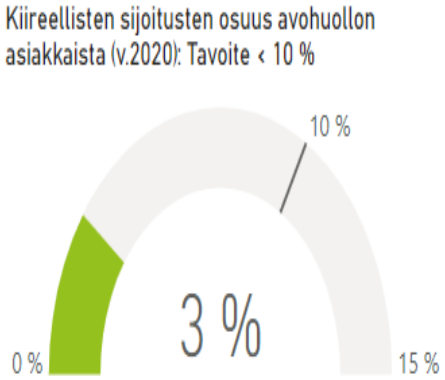
Perheiden yleisessä jaksamisessa ja lasten arjessa koronatilanteen heijastukset alkoivat näkyä loppukesän ja alkusyksyn aikana. Osalla lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista lisääntyivät yleinen huonovointisuus, itsetuhoisuus ja päihteidenkäyttö, levottomuus, käytöshäiriöt ja karkailut. Palveluntarve on saattanut jäädä huomaamatta poikkeustilan aikana, kun osa lapsia ja perheitä lähellä olevista palveluista on toiminut supistetusti (esim. päiväkodit ja koulu). Jälkikäteen on tullut palautetta, että kotikoulun toteuttaminen keväällä oli osalle lapsista ja perheistä haasteellista ja totutun arjen struktuurien katoaminen vaikutti lasten arkeen haitallisesti. Lasten ja nuorten arkeen ovat vaikuttaneet myös muiden palveluiden ja aikuiskontaktien puute. Harrastuksissa ja nuorisotyössä ei ole keväällä kohdattu kasvokkain, vaan yhteyttä on pidetty muilla keinoin.

Myös vanhemmat ovat viestittäneet kasvavasta uupumuksesta ja voimattomuudesta. Vanhemmilla, joilla on päihde- tai mielenterveysongelmia, on suurempi riski siihen, että heidän lapsensa hätä ja avuntarve eivät tule riittävästi näkyväksi ja kuulluksi. Osalla lastensuojelulapsista etätyöskentely- ja psykiatriset hoitokontaktit eivät ole olleet riittäviä, eivätkä lapset ole samalla tavoin hyötyneet etäyhteyksillä toteutetuista kontakteista. Näissä perheissä vanhempien mahdollisuudet tukea lapsen hoitoa etäkontaktien avulla ovat olleet keskimääräistä vähäisempää.

Eksoten Perhepalvelut seuraa tiiviisti lastensuojelun kiireellisiä sijoituksia ja niissä tapahtuvia muutoksia koronavaiheen aikana ja myös sen jälkeen. Kiireellisten sijoitusten määrässä tapahtuneet muutokset heijastavat myös muun lasten ja perheiden palveluiden toimintarakenteen toimivuutta. Riittävän varhaisessa vaiheessa tunnistettu tilanne ja siihen tarjottu kohdennettu apu peruspalveluissa estävät usein lapsen tai nuoren siirtymisen erityispalveluiden asiakkaaksi.

Perhepalvelun strateginen mittari v. 2020	Tammi	Helmi	Maalis	Huhti	Touko	Kesä	Heinä	Elo	Syys
Kiireellisten sijoitusten osuus avohuollon asiakkaista Tavoite < 10 %	3 %	3 %	3 %	3 %	4 %	1 %	3 %	2 %	5 %

Kriisin jälkihoito

Eksoten Perhepalvelut pitää uusien moniammatillisten toimialarajoja ylittävien työtapojen edistämistä ajankohtaisena. Ensiarvoisen tärkeää on, että lasten tai perheiden tarvitsemaa tukea voidaan kohdentaa ja koordinoida aiempaa tarkoituksenmukaisemmin ja että tarvittava tiedonvaihto viranomaisten ja perheen välillä turvataan. Moniammatillisen työn tueksi tarvitaan perheen ja eri ammattilaisten kanssa rakennettua yhtä yhteistä tilannekuvaa ja yhteistä palvelusuunnitelmaa. Kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevia lapsia ja perheitä tulee hoitaa kokonaisuutena, perheiden siirtelyä tulee välttää toimipisteestä toiseen ja lasten/perheiden käytössä tulee olla yksi nimetty lähiaikuinen tai auttajataho, joka koordinoi palveluita systemaattisesti. Nyt hukataan liiaksi aikaa ja resursseja siihen, että useat eri ammattilaiset tekevät omia erillisiä arvioita ja suunnitelmia, jotka eivät yhdisty perheen kannalta toimivaksi kokonaisuudeksi. Tätä moniammatillisen tuen sujuvaa järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kesken pitäisi tukea myös lainsäädännöllä, joka mahdollistaisi sujuvan yhteisen asiakas/potilaskertomuksen ja – suunnitelman. Erilliset yksittäiset asiakaskertomukset, kuten esimerkiksi koulukuraattorien asiakaskertomus, ei tue sujuvaa palvelujen järjestämistä.

Voidaan arvioida, että tukea antavien palveluiden tarve on koronan takia kasvanut ja riski kasvamiselle on edelleen olemassa tilanteen pitkittyessä. On tärkeää kiinnittää huomiota avun tarjoamiseen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta avuntarve ei muuttuisi niin suureksi, että jouduttaisiin turvautumaan ensivaiheen palveluina erityispalveluihin, kuten lastensuojeluun tai lasten- ja nuorisopsykiatriaan. Näyttöön perusturvien menetelmien (kuten esimerkiksi Systeeminen työ, Lapset puheeksi -menetelmä, Lapsen hyvä tilanne neuvonpito erotilanteissa, Laadukas verkostotyö, Ihmeelliset vuodet, Cool Kids ahdistuneisuuden ja IPC nuorten masennuksen hoitoon) jalkauttamista tule edelleen jatkaa ja tarjota niihin tarvittavaa menetelmäkoulutusta peruspalveluiden henkilöstölle.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että vallitseva tilanne on huono talouden tasapainottamisen takia, joka voi kuntien talouden kiristyessä joillakin alueilla johtaa lasten ja perheiden palvelujen tai palveluja toteuttavien ammattilaisten kiristyvään tilanteeseen. Varsinkin peruspalveluihin ja ennaltaehkäisevään työhön tulee nyt tässä ajassa panostaa entistä enemmän ja paremmin, jotta pystyttäisiin ennaltaehkäisemään suurempia vahinkoja.

Kriisin jälkihoitoon tarvitaan resurssia hoito- ja palveluvelan korjaamiseen sekä perustasolla että erityispalveluissa. Pandemian kokonaisvaltaiset vaikutukset tulevat luultavasti kokonaisuudessaan näkyviin vasta viiveellä, emmekä vielä pysty ennustamaan varmaksi, lisääntyykö myös vaativien erityispalvelujen, kuten lasten laitoshoidon tarve. Mikäli koronatilanne kuitenkin pitkittyy ensi vuoteen, näkyy se siinä vaiheessa varmastikin kasvavana palvelutarpeena ja lisääntyvänä lasten, nuorten ja perheiden huonovointisuutena. Jotta lisääntyvä erityispalvelujen tarve ja tätä kautta kustannusten nousu voidaan ennaltaehkäistä, tulisi valtakunnallisesti antaa ohjeistusta siitä, kuinka ja mihin asioihin velvoitetaan alueilla nyt panostettavan kriisi- ja muutoin pahenevien tilanteiden ehkäisemiseksi lasten, nuorten ja perheiden asioissa.

Merja Heinonen
Perhe- ja sosiaalipalvelujen johtaja

Tarja Nylund
Perhepalvelujen johtaja

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri
Kirjaamo
Valto Käkelän katu 3
53130 Lappeenranta

Vaihde 05 352 000
Faksi 05 352 7800
etunimi.sukunimi@eksote.fi
www.eksote.fi

Y-tunnus 0725937-3